

Manus: Innebörden i religions- och övertygelsefrihet - rätten till samvetsfrihet

Tanke- och samvetsfriheten skyddas liksom religions- och övertygelsefriheten av artikel 18 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, så rätten till samvetsvägran är en del av religions- och övertygelsefriheten.

Samvetsvägran innebär att neka att göra något du förväntas göra, för att det skulle bryta mot ditt samvete eller din religiösa övertygelse att göra det.

Exempel på situationer där människor hävdar rätten att vägra är i samband med obligatorisk militärplikt, edlig förpliktelse, blodtransfusioner och vissa medicinska ingrepp.

Den enda specifika formen av samvetsfrihet som nämns i FN-dokumenterna är rätten att vägra militärtjänst. Och den nämns inte heller i juridiskt bindande FN-konventioner eller i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna. Däremot nämns den i den allmänna kommentaren nr 22 från FN:s kommitté för mänskliga rättigheter. Kommentaren är skriven av FN:s människorättsexperter och förklarar hur stater bör tolka artikel 18 i konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Kommittén drar slutsatsen att artikel 18 stödjer rätten att vägra militärtjänst av samvetsskäl, om kravet att döda allvarligt strider mot ens samvete och rätten att utöva religion eller övertygelse.

Många länder erkänner denna rättighet och erbjuder alternativ tjänstgöring och undantag. Men det finns fortfarande ett antal stater som fängslar dem som vägrar göra militärtjänst på grund av sin religiösa eller pacifistiska övertygelse. Jehovas vittnen är den grupp som drabbas mest av detta. I Sydkorea avtjänade till exempel 309 Jehovas vittnen fängelsestraff för vapenvägran i oktober 2017.

Enligt FN:s människorättsorgan ska alternativa, icke-militära lösningar finnas tillgängliga för alla vapenvägrare, och alla som berörs av tjänstgöringsplikten bör ha tillgång till information om rätten till samvetsfrihet och hur man åkallar den. Värnpliktiga och frivilliga bör kunna neka före och under själva tjänstgöringen.

Förutom vapenvägran erkänns ofta andra former av samvetsfrihet på nationell nivå. Det gäller främst hälso- och sjukvård, till exempel barnmorskor och läkare som vägrar att utföra aborter. I vissa länder har frågor om samvetsfrihet tagits upp när det gäller samkönade äktenskap. Ofta förekommer svåra frågor om rättigheter som står i strid med varandra, till exempel om rätten till samvetsfrihet strider mot kvinnors rättigheter eller mot antidiskrimineringslagstiftningar.

Ännu saknas tydlig internationell rättspraxis kring den här typen av samvetsfrihet och frågan är väldigt kontroversiell.

Här följer tre argument du troligen kommer att möta:

Vissa menar att samvetsfriheten är del av den absoluta, okränkbara rätten till religions- och övertygelsefrihet. Att följa sitt samvete ska enligt dem inte leda till påföljder. Det är trots allt omöjligt att vara både hängiven pacifist och soldat, så att tvinga pacifister att bära vapen bryter mot den absoluta rätten att bekänna sig till en religion eller övertygelse.

Andra håller med om att det är en absolut rätt, men menar att omständigheterna spelar roll. Värnpliktiga, fångar och andra som inte har något val ska aldrig tvingas gå emot sitt samvete, medan personer som frivilligt söker en tjänst och kan lämna den, kan inte automatiskt förvänta sig att arbetsgivaren rättar sig efter deras samvete. Med andra ord, att välja att agera i enlighet med sitt samvete kan ha ett pris.

Och andra menar att åberopandet av samvetsfrihet är en handling, och därigenom ett uttryck för ens samvete, religion eller övertygelse. Uttryck får begränsas, men enbart när det är nödvändigt att värna andras rättigheter och frihet, folkhälsan, allmän ordning och moral. Avseende vapenvägran är det viktigt att notera att nationell säkerhet inte är en legitim grund att begränsa religions- och övertygelsefriheten.

Juridiska experter är oense om vilket av dessa förhållningssätt som är det korrekta.

Sammanfattningsvis: Den här filmen tar upp frågan om samvetsfrihet.

Samvetsfrihet är rätten att vägra att göra något som du normalt förväntas göra. Rätten att vägra göra militärtjänst är skyddad i internationell rätt. Många länder erkänner denna rättighet, men vissa fängslar vapenvägrare. Många stater erkänner också andra former av samvetsfrihet på nationell nivå. Det bör dock sägas att dessa rättigheter är kontroversiella och än saknas fullt utvecklad internationell lagstiftning.

I utbildningsmaterialet på hemsidan finner du mera information om samvetsfrihet, inklusive texter från grunddokumenten om de mänskliga rättigheterna.